

La guerra dels botons

Carles Montpart Tura

L'escriptor francès Louis Pergaud no és gaire conegut entre nosaltres, però és autor d'una novel·la que ha esdevingut un autèntic clàssic mundial de la literatura juvenil. Amb motiu de la nova traducció de La guerra dels botons ens aproximem aquest mes a la vida i l'obra d'aquest autor.

Infantesa i joventut

Louis Pergaud (Belmont, 1882 – Fresnes-en Woëvre, 1915) va néixer en un petit poble prop de Besançon, al departament del Doubs, a la regió de Borgonya-Franc Comtat. El seu pare, Élie Pergaud, mestre d'escola des del 1877, estava casat amb Noémie Collette, filla de pagesos del mateix poble. La primera infantesa de Louis va transcórrer en plena naturalesa, entre prats, boscos i animals, sota la tutela tant dels seus pares com dels seus avis.

A causa d'un canvi de destinació del seu pare, la família es va instal·lar durant un temps al poblet de Nans-sous-Sainte-Anne. Va ser aquí on, en companyia d'un amic que es deia Eugène i amb tota la seva colla, Louis Pergaud va participar en moltes baralles contra els joves d'un poble veí, Montmahoux, uns "combats" que més endavant inspirarien l'escriptura de la seva novel·la més famosa, *La guerra dels botons* (1912).

Després d'haver fet el primer ensenyament a Belmont i d'haver continuat la formació a Besançon, Louis Pergaud va seguir els passos del seu pare i als setze anys va fer l'examen d'ingrés a l'École Normale. Va quedar primer i després de tres anys d'estudi —durant els quals es va quedar orfe, ja que els seus pares van morir tots dos l'any 1900, quan ell tenia divuit anys— es va graduar l'any 1901. El seu primer destí com a mestre va ser a Durnes, on va començar la seva carrera docent el curs 1901-1902.

L'any 1903 Louis Pergaud es va casar amb Marthe Caffot, una mestra d'escola de La Barèche, un poble veí. L'abril de l'any següent, i amb l'ajuda d'un amic poeta, Léon Deubel, va publicar el seu primer recull de poemes, *L'Aube*.

Louis Pergaud

Una any més tard, arran de la promulgació de la llei que separava l'Església i l'Estat, Pergaud va ser traslladat a Landresse, encara a la regió del Doubs. Malgrat la laïcitat que s'havia establert a França, l'arribada al poble d'un mestre d'escola conegut per les seves opinions socialistes i anticlericals va provocar protestes indignades de la població local. La negativa de Pergaud a assistir a missa i a ensenyar la doctrina catòlica encara va exacerbar més les tensions.

L'any 1907 Louis Pergaud es va separar de la seva dona i es va establir a Montesson, al departament d'Yvelines, a la regió d'Illa de França, on es va reunir amb la seva amant, Delphine Duboz. Durant una època va treballar com a oficinista fins que va obtenir una plaça de professor a l'escola pública d'Arcueil i més tard a Maisons-Alfort. La major part del seu temps lliure, però, la dedicava a la seva autèntica passió: l'escriptura. Finalment, l'any 1908, Marthe Caffot i Louis Pergaud es van divorciar, i pel juliol de 1910 l'escriptor es va casar amb Delphine Duboz. Entretant havia sortit publicat el seu segon llibre de poemes: *L'Herbe d'avril* (1908).

Louis Pergaud vestit de militar

Primeres publicacions en prosa

La seva primera obra en prosa va aparèixer el 1910. Es tractava d'un recull de vuit contes protagonitzats per animals titulat *De Goupil à Margot*, un llibre que va rebre el prestigiós Premi Goncourt aquell mateix any, imposant-se a autors de la talla de Guillaume Apollinaire, Colette o Gaston Roupenel. Amb aquesta obra, Pergaud es va consolidar com un mestre literari en el camp dels contes d'animals. Alguns crítics van veure una semblança entre els instints amorals dels animals que protagonitzaven els contes i les activitats immorals dels humans.

Pergaud adoptava un fort sentit crític que segons sembla era conseqüència d'un fervent sentiment antimilitarista que l'autor va desenvolupar durant el servei militar. L'any 1911 l'escriptor va publicar una segona col·lecció de contes protagonitzats per animals, *La Revanche du corbeau, nouvelles histoires de bêtes*, i l'any 1913 la novel·la *Le Roman de Miraut, chien de chasse* (traducció en castellà: *La novela de Miraut. Perro de caza*, Clan Editorial, 2012). També va escriure, tot i que es va publicar pòstumament, el

recull de contes *Les Rustiques* (1921). Dels tres reculls de contes esmentats no n'hem trobat cap referència a traduccions al català o al castellà.

La Primera Guerra Mundial

Per l'agost de 1914, quan tenia trenta-dos anys, Louis Pergaud va ser mobilitzat per l'exèrcit francès. Primer com a sergent, i després com a sotstinent al 166è Regiment d'Infanteria estacionat a Verdun, l'escriptor va servir a Lorena, al front occidental, durant la invasió alemanya. Després d'un temps d'estar motivat per ser al front per combatre els "boches", forma despectiva amb què es designava els alemanys, la durada, la duresa i l'horror de la guerra el van fer tornar al seu antimilitarisme previ a la mobilització.

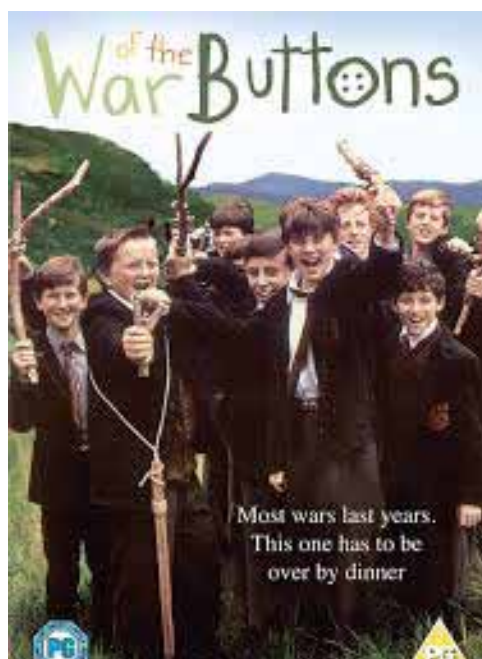
Gràcies a les cartes que enviava a Delphine Duboz des del front i al dietari que va escriure, coneixem de primera mà com Pergaud va viure aquesta època. En una de les primeres entrades del dietari, del 2 d'agost de 1914, deia el següent: "Soc profundament pacifista i antimilitarista, però crec que quan l'enemic ens ataca hem de defensar-nos. L'evidència que els alemanys són els invasors em manté ferm. Després de les atrocitats que han comès a Bèlgica, no poden esperar que els rebem amb els braços oberts". Al cap d'uns mesos de guerra, en una altra entrada del dietari datada el 9 de desembre de 1914, la descripció que fa de la seva situació és molt més crua: "Amb les pluges, les nostres condicions empitjoren. Les trinxeres es tornen humides i relliscoses, i s'omplen de granotes i de ratolins de camp, que hi han caigut i que no troben la manera de sortir-ne. Per acabar-ho d'adobar, la latrina es desborda contínuament, i no ens dona temps de buidar-la. Les mans es tornen enganxoses a causa del fang de les parets, i tenim els

peus gelats i les cames xopes fins a les natges" (fragments traduïts al català per nosaltres a partir de la versió castellana que en dona Juan Antonio Pérez Millán al "Apéndice. Carné de guerra", inclòs a la traducció castellana de *La guerra de los botones*, editada per Anaya l'any 2015).

Louis Pergaud va morir la nit del 7 al 8 d'abril de 1915, durant l'atac contra les línies alemanyes a la cota 233 de Marchéville, prop de Verdun. Sembla que era un nit molt fosca i que plovia intensament. Segons la hipòtesi actual, durant la retirada l'escriptor va quedar atrapat al filferro espinós i va ser ferit per diversos trets. Tant el seu cos com el de molts dels seus compatriotes no van ser trobats mai. El 4 d'agost de 1921 Louis Pergaud va ser declarat oficialment "mort per França".

Entre el 3 d'agost de 1914 i el 6 d'abril de 1915, Louis Pergaud, com ja hem dit, va escriure un *Carnet de guerre* —un diari de guerra— que va ser lliurat a la seva dona Delphine amb les seves pertinences. Aquest diari no s'ha publicat íntegrament fins al 2011. També s'han publicat recentment les *Lettres à Delphine. Correspondance (1907-1915)* (Mercure de France, Paris, 2014).

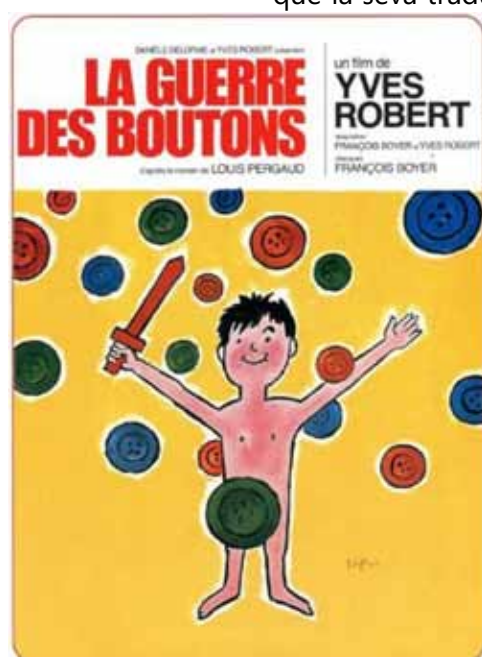

Un clàssic de la literatura juvenil

A banda de la seva breu obra poètica i dels reculls de contes i la novel·la esmentats més amunt, és evident que Louis Pergaud és sobretot conegut per la novel·la que l'ha fet mundialment famós, *La guerra dels botons*, publicada originalment en francès l'any 1912 a l'editorial Mercure de France.

D'aquesta novel·la n'hi ha una primera traducció al català a càrrec d'Albert Jané: *La guerra dels botons* (Barcanova, 1985). Aquesta edició, pràcticament introbable avui dia, anava acompanyada d'un "Apèndix" d'Ignasi Riera i d'unes il·lustracions de F. Javier Serrano. La lectura que n'hem pogut fer a partir de l'únic exemplar que hem pogut localitzar —al magatzem de la Biblioteca Central de Terrassa— ens ha descobert una molt bona versió que, amb algunes correccions, es podria reeditar perfectament. El coneixement i el domini del català, en tots els seus registres, que ja havia demostrat Albert Jané a la revista *Cavall Fort* i com a traductor de literatura infantil i juvenil, fa que la seva traducció sigui encara ara, quaranta anys després, perfectament llegible i una magnífica demostració de les possibilitats de traslladar a un català viu i genuí un text com el de la novel·la que ens ocupa.

Malgrat aquestes consideracions, però, sempre és una bona notícia una nova traducció d'un gran clàssic. La que motiva l'article d'aquest mes és, doncs, la recent publicació de *La guerra dels botons* (Adesiara, 2025), traduïda ara també amb molt d'encert per Maria Cirera per a la col·lecció "Baluard". En aquesta ocasió, la traductora fa un pas més en la utilització dels col·loquialismes que caracteritzen el llenguatge dels protagonistes i no dubta a usar formes com "sinyó", "dingú",

"allavòrens", "istiu", "hai" (per "he"), "ginoll", "llenga", "radere", "ideia", "aixins" o "fandilles", termes que fa quatre dècades potser haguessin propiciat alguna polèmica sobre la conveniència d'incloure'ls en una traducció al català.

De fet, és el mateix autor qui, en el "Prefaci" de la seva novel·la i emparant-se en la lectura de Rabelais, ja adverteix que el llenguatge que utilitza —sobretot quan els nois s'insulten— pot sorprendre les ments benpensants: "La preocupació per la sinceritat seria el meu pretext, si em volgués fer perdonar les paraules agosarades i les expressions enginyosament acolorides dels meus herois, però ningú no té l'obligació de llegir-me. I, després d'aquest prefaci i l'epígraf de Rabelais que encapçala l'obra ["No hi entreu, missaires, hipòcrites, vells llunàtics, pòtols gambaires..."], no reconec el dret de queixar-se a cap rèptil, ni laic ni religiós, afectat per una moral més o menys llardosa" (ed. cit., p. 9-10).

Els dos traductors, per tant, s'han hagut d'enfrontar al gran repte que suposa l'anostrament d'una gran quantitat d'insults i paraulotes que sovint en el text original són formes molt col·loquials o estrictament locals. Una bona mostra, concentrada en poques línies, d'això que estem dient, el lector la pot trobar al capítol quart del segon llibre quan els de Longeverne insulten els de Velrans. Vegem-ne les dues versions. Albert Jané: "Ah, dats pel sac! Ah, porcs fotuts! Gallines mullades! Sacs de pus! Fills de puta! Morts de gana! Pòtols de barraca! Animals de merda! Malparits! Pollosos! Idiotes! Caganers! Merdosos! Bords! Carques! Llepaculs! Cabronassos! Tinyosos! Carronyes! Gripaus! Podrits! (ed. cit., p. 130); Maria Cirera: "Ah, carnussots! Ah, bordegassos! Porcs, més que porcs! Merdosos! Bastards de capellans! Fills de meuca! Carronya! Podridura! Canalles! Missaires! Sectaris! Gats esventrats! Ronyosos! Malànimes! Pollosos! (ed. cit., p. 135).

Una guerra de nens?

La guerra dels botons, novel·la dels meus dotze anys, que és el títol complet amb què es va donar a conèixer, descriu la rivalitat bèl·lica entre els nois de dos pobles veïns a l'inici d'un curs escolar de finals del segle XIX. Al llarg de les seves pàgines s'expliquen amb tot detall les batusses entre els nois de Longeverne i els de Velrans, unes baralles que tenen lloc pels camps i boscos dels voltants dels dos pobles, a la tarda, quan surten d'escola. Amb un incert origen, la veritat és que "des de feia anys i panys, en aquell terreny maleït, a la mateixa distància entre els dos pobles, les generacions dels de Longeverne i dels de Velrans s'havien estomacat, fustigat i apedregat a cor què vols, perquè cada tardor i cada hivern tornava

a començar la mateixa història" (ed. cit., p. 27).

La particularitat d'aquests enfrontaments rau en el fet que quan un enemic és capturat se l'humilia arrencant-li tots els botons de la jaqueta, de la camisa i dels pantalons, i aquest botí passa a formar part del tresor de cada colla. La novel·la comença amb humor i innocència, però a mesura que les baralles són més serioses, la crueltat i la violència amb què es tracta els vençuts fa que sovint deixi de ser un joc de nens. Les colles s'organitzen com si fossin autèntics "exèrcits", i entre els personatges destaquen, per la facció de Longeverne, Lebrac, el capità, "tossut com una mula, astut com una guilla, viu com una llebre, no tenia competència" (ed., cit., p. 18); Camús, el lloctinent; La Crique, el més metòdic i deductiu, en certa forma una contrafigura del mateix autor; Gambette, el més àgil, i Tintín, el tresorer.

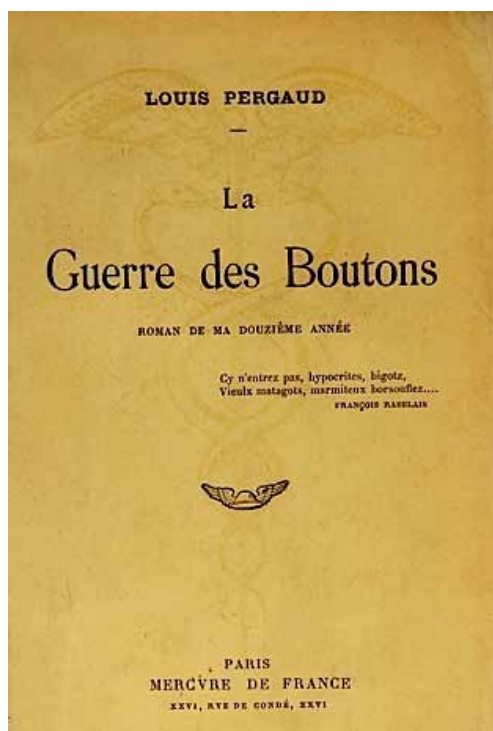
Per la banda dels de Velrans, prenen un protagonisme especial l'Aztec des Gués, el capitost, i el seu segon, Migue la Lune. L'únic personatge femení amb un cert relleu és Marie, la germana de Tintín, que és nomenada "intendenta d'honor de l'exèrcit de Longeverne" (ed. cit., p. 122), però el paper de la qual queda reduït a ser l'amor platònic de Lebrac i a ser l'encarregada de reparar tots els desperfectes a la roba dels que

en algun moment han caigut presoners. I, per descomptat, no podia faltar la figura del traïdor, que pren cos en el personatge de l'esguerrat Bacaillé.

La guerra dels botons s'estructura en tres "llibres", titulats "La guerra", "Diners!" i "La cabana", dividits en vuit capítols, els dos primers, i deu, l'últim. Al primer llibre es desenvolupen les primers batusses, amb victòries per a cada un dels bàndols; al segon les estratègies dels de Longeverne, que són els autèntics protagonistes del llibre, per aconseguir diners per finançar les campanyes bèl·liques, i el darrer se centra en la construcció de la cabana que ha de ser la base de totes les operacions i de les celebracions de les victòries.

La cabana esdevindrà a *La guerra dels botons* l'expressió màxima de la llibertat dels nois respecte de la societat: "Ho convertiren en el que els rotés: la seva personalitat naixia d'aquella acció feta per ells i per a ells. Tindrien una casa, un palau, una fortalesa, un temple, un panteó, on estarien com a casa, on els pares, el mestre d'escola i el capellà, que ben segur que els haurien aixafat la guitarra, no hi posarien els peus, on podrien fer amb tota tranquil·litat allò que se'ls prohibia a l'església, a classe i a casa, és a dir: anar malgirbats, descalços o en mànigues de camisa, o a pèl, encendre foc, coure patates al caliu, fumar vidalba i, sobretot, amagar els botons i les armes" (ed. cit., p. 190).

Per Ignasi Riera, "la guerra d'infants [...] estrafà les guerres dels grans: amb tot allò que tenen d'heroiques (?), de mítiques, d'embellidores, de brutes,

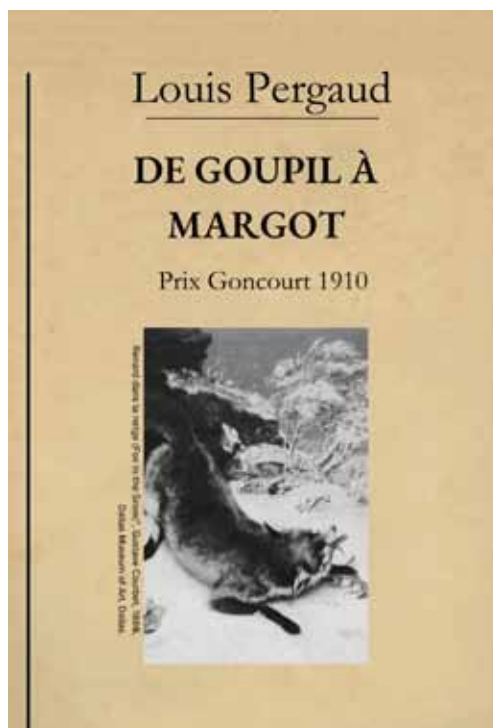

d'inútils, d'injustes" ("Apèndix", ed. cit., p. 277). I és que *La guerra dels botons* reflecteix també el món dels grans, el dels pares dels protagonistes i del món que viuen. Estem davant d'un món rural, que és el que l'autor havia conegut de petit, en què sovint els nens han de deixar d'anar a escola per ajudar en les feines del camp o amb els animals, i en què la violència i els càstigs físics formen part de la vida quotidiana. La gran preocupació d'aquests nois de dotze anys quan tornen de la "batalla" és el càstig que rebran per part dels pares, especialment si tornen tard i amb la roba estripada.

La guerra dels botons també reflecteix una escola on un ensenyament exclusivament memorístic no aconsegueix atraure l'atenció ni dels millors estudiants, i en què l'afermament del sentiment republicà i del valor de la ciutadania són els màxims objectius. L'únic que motiva l'estudi és la por al càstig, que sovint pren la forma de pàgines inacabables de còpia o de permanència a l'escola fora de l'horari establert. La rivalitat entre els dos bàndols és també un enfrontament que reflecteix la divisió de la vida dels adults entre els defensors de la religió i els del laïcisme. Louis Pergaud, que havia patit aquesta rivalitat, tant en la pràctica docent del seu pare com amb la seva com a mestre, no s'està de precisar que "a Velrans eren missaires, i a Longeverne, republicans" (ed. cit., p. 56).

Contra la hipocresia dels adults

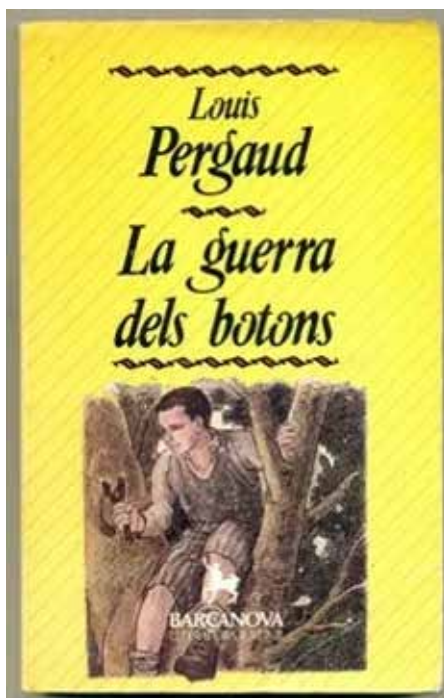
En el "Prefaci" a *La guerra dels botons*, Louis Pergaud explica quina ha estat la seva intenció amb aquestes paraules: "He

volgut restituir un instant de la meua infantesa, de la nostra vida entusiàstica i brutal de vigoroses salvatgines en tot el que va tenir de franc i d'heroic, és a dir, alliberada de les hipocresies de la família i l'escola [...] És per això que he volgut fer un llibre sa, que fos gal, èpic i alhora rabelaisià; un llibre on fluís la saba, la vida, l'entusiasme; i la riallada, aquella riallada formidable i joiosa que devia sacsejar la panxa dels nostres pares: bevedors il·lustres o estimables gotosos”.

Aquesta és probablement la idea amb què es quedarà el lector actual d'aquest gran clàssic de la literatura juvenil: la infantesa i la primera joventut tenen uns valors que, per desgràcia, tots anirem perdent en el trànsit a una edat adulta plena de responsabilitats però també d'hipocresies. Les batalles entre els de Longeverne i el de Velrans, tot i la crueltat en què deriva en algunes ocasions, no deixen de ser enfrontaments entusiastes i nobles entre nois que manifesten un gran sentiment de pertinença al grup, en un moment de la història en què la vida dels nens encara es fa completament al carrer o al camp. No és estrany que l'autor exclamés al seu diari, quan estava al front d'una guerra crua i real, el següent: “Que lluny que estic de la guerra dels botons de la meua infantesa!” (ed. cit., p. 293), i que uns anys abans hagués acabat la seva novel·la amb aquesta frase, dita per La Crique i destinada als pares, quan tornava a casa ben convençut del càstig que l'esperava: “I pensar que, quan serem grans, potser serem tan rucs com ells!”

De *La guerra dels botons* se n'han fet diverses adaptacions cinematogràfiques. La més antiga és *La Guerre des gosses*, dirigida per Jacques Daroy l'any 1936, però una de les més conegudes és la que va fer el director Yves Robert l'any 1961, en blanc i negre, esdevinguda un clàssic del cinema francès dels anys 60. Posteriorment, se'n va fer una adaptació, situada a Irlanda, titulada *War of the Buttons*, dirigida per John Roberts i estrenada l'any 1994. Ja més modernament, se'n va filmar una versió més lliure, situada l'any 1944 a la França ocupada pels nazis, titulada *La nova guerra*

dels botons, dirigida per Christophe Barratier, i una altra dirigida per Yann Samuëll, que situa l'acció al 1957, totes dues estrenades l'any 2011. ■